

УДК 94(477):303.823.4М. Драгоманов

О.Ф. Шорсткіна

**СПІВПРАЦЯ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА Й ІНТЕЛЕКТУАЛІВ
ГАЛИЧИНИ, БУКОВИНИ ТА ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ВІДДІЛУ
РОСІЙСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА**

Стаття присвячена проблемі наукових зв'язків видатного вченого та мислителя М. Драгоманова (1841–1895) з чільними представниками західноукраїнської інтелігенції впродовж першої половини 1870-х рр. Крізь призму співпраці М. Драгоманова з М. Бучинським, В. Навроцьким, Г. Купчанком, Ю. Федьковичем, А. Кралицьким висвітлюється внесок інтелектуалів Галичини, Буковини та Закарпаття в українознавчі дослідження Київської Старої громади, які в період 1873–1876 рр. здійснювалися в межах Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.

Ключові слова: М. Драгоманов, західноукраїнські інтелектуали, співпраця, фольклорні матеріали, етнографічні студії, Південно-Західний відділ.

Діяльність багатьох вітчизняних інтелектуалів ХІХ сторіччя тісно пов'язана з українознавчими дослідженнями. Діячі суспільно-політичних і культурних процесів як Наддніпрянщини, так і західноукраїнських земель усвідомлювали значення таких студій для справи реалізації національних аспірацій українців. Істотним досягненням тут стали ініціативи Південно-Західного відділу Російського географічного товариства (1873–1876 рр.) – офіційної наукової інституції, яка займалася етнографічним, статистичним і географічним вивченням України. Метою статті є розкриття внеску представників нашої інтелігенції Галичини, Буковини та Закарпаття в діяльність Відділу крізь призму їхнього співробітництва з видатним ученим, мислителем, одним із лідерів українського національного руху другої половини ХІХ століття Михайлом Петровичем Драгомановим.

Дослідники торкалися окремих аспектів проблеми в контексті започаткування контактів М. Драгоманова з галичанами [5], буковинцями [10] та закарпатцями [23], наукових студій М. Бучинського, В. Навроцького та інших молодих галицьких інтелектуалів 1860–1870-х рр. [2; 3], а також Ю. Федьковича [9; 11], здобутків на ниві етнографії та фольклористики Київської Старої громади [8] та, звичайно ж, власне Південно-Західного відділу [18; 20; 22]. Між тим, проблема співпраці М. Драгоманова із західноукраїнською інтелектуальною елітою у зв'язку з участю останньої в дослідженнях ПЗВ не знайшла комплексного висвітлення.

Хронологічні рамки статті є ширшими за період існування Відділу. Відсунення нижньої часової межі на два роки, до 1871 р., обґрунтовується необхідністю розглянути українознавчу активність старогромадівців та перший досвід культурних взаємин М. Драгоманова з діячами Галичини, а згодом і Буковини на початку 1870-х рр. у якості передісторії створення ПЗВ, адже діяльність цієї установи стала продовженням наукової роботи членів Київської громади.

Як відомо, неофіційним предметом інтересів М. Драгоманова як ученого виступала українська народна словесність, котрою він захопився ще з 1865–1866 рр. Причина полягала в тому, що покликання вітчизняних інтелектуалів мислитель убачав у доведенні факту існування українців як національності, що мало бути здійснене

літературно-науковим шляхом, причому «головним засобом повинен був служити тут український фольклор і етнографія в найширшій розумінню» [5, с. 7–9]. Ці зацікавлення поділяли й інші провідні київські громадівці – Володимир Антонович, Павло Житецький, Микола Лисенко, Олександр Лоначевський-Петруняка, Іван Рудченко, Олександр Русов, Павло Чубинський, – які розгорнули фольклористично-етнографічну діяльність на межі 1860–1870-х рр. Вони виявляли, збирали матеріали, залучали до цієї праці всіх залюблених у духовну спадщину свого народу, опрацьовували та публікували пам'ятки. Першим виданням, яке побачило світ завдяки зусиллям і матеріальній підтримці Старої громади, стали укладені І. Рудченком два випуски збірника «Народные южно-русские сказки» (1869–1870); згодом було опубліковано «Чумацкие народные песни», які зібрав також І. Рудченко (1874) [8, с. 98].

Безсумнівно, кращим здобутком киян у справі студіювання усної народної творчості стало видання двотомника «Исторические песни малорусского народа. С объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова». Перший том вийшов 1874 р., а перша частина другого – наступного, 1875 р. Громадівцям не вдалося цілком реалізувати заплановане через закриття Відділу в середині 1876 р. Певною мірою продовженням розпочатого проекту стали видані М. Драгомановим вже у Женеві «Політичні пісні українського народу XVIII–XIX століття» (т. 1–2, 1883–1885).

Участь у підготовці «Історичних пісень» узяла істотна частина діячів Старої громади. Крім того, до роботи над збірником були причетні такі корифеї вітчизняної культури, як М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, М. Білозерський та ін. – усім їм був притаманний помітний інтерес до вивчення українського фольклору. Особливо ж уболівав М. Драгоманов за те, щоб до цього проекту долучилися й інтелектуали Західної України, адже досі студіювалися лише наддніпрянські землі; винятком тут можна назвати збірники пісень Вацлава Залеського та Жеготи Паулі (1830-ті рр.) та «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», видані в 1860-х рр. колишнім співзасновником «Руської трійці» Яковом Головацьким. Уже після відкриття ПЗВ РГТ у Києві на одному із засідань восени 1873 р. М. Драгоманов наголошував, що західноукраїнські пісенні варіанти становлять значну цінність для науковців; зважаючи хоча б на географічний чинник (гірська місцевість; близькість до західних і південних слов'ян, як також і до неслов'янських народів) вони є незамінним матеріалом, насамперед з погляду виявлення аналогій і запозичень. Тому Відділ має приділити особливу увагу фольклорним пам'яткам Галичини та Буковини; налагодити співпрацю з місцевою українською інтелігенцією [6, с. 36–37]. Про це М. Драгоманов тоді ж писав до Ю. Федьковича [13, с. 220].

Ідея підготовки зібрання виникла у лідерів Київської громади ще до виїзду М. Драгоманова за кордон 1870 р.; проте започаткування системних взаємозв'язків між киянами та інтелігенцією Західної України в галузі етнографічних студій припадає на час наукового відрядження М. Драгоманова у країни Європи. Улітку 1871 р. мислитель познайомився з галичанами у Відні. Це були українські студенти, які навчалися у Габсбурзькій столиці та входили до товариства «Січ». Одним із найбільш активних «січовиків» був Мелітон Осипович Бучинський (1847–1903) – відомий громадський та культурно-освітній діяч Галичини, згодом – правник у Станіславові. Уже в ті роки він серйозно займався етнографією. М. Грушевський так окреслив значення віденської зустрічі: «[М.] Драгоманов з першої ж знайомості справив [М.] Бучинського безпосередньо до [В.] Антоновича, свого товариша по виданню історичних пісень, що його тоді головно займало» [5, с. 7].

М. Бучинський проявив енергійність та ініціативність у цій справі та, будучи лідером станіславівської молоді, залучив до роботи своїх однодумців, у чому полягала його особлива заслуга [16, с. 90–91; 2, с. 14]. Гурток молодого галичанина «достачив київським етнографам багато цінного і дуже гарно упорядкованого матеріалу» [5, с. 9]. Як згадував пізніше М. Драгоманов в «Австро-руських споминах», після повернення до Києва він «застав цілі пачки присланих ним [М. Бучинським. – О. Ш.] пісень...кожна на особньому листочку, з поміткою сторони [місцевості. – О. Ш.], оселі, записача». Вчений визнав, що Мелітон Осипович виконав завдання «на славу» [4, с. 166].

Сам М. Бучинський вже у першому листі до М. Драгоманова від 15 серпня 1871 р. описує пожвавлення, яке охопило його товаришів: «Звістка про збірник історичних пісень...усіх порушила, бо оце видним ділом стають замисли і наші далекі. Оже скрізно у нас одна думка і о однім мова: слати наші записки докладом до цього видання, та й записувати далі серед співучого народу, щоби, як вже не дорогоцінними думками [тобто ідеями, думками. – О. Ш.], то множеством матеріалів додержати Вам рівновагу. [...] Не маємо чого жалувати на брак історичних пісень в Галичині. Нарід в нас єсть, оже і був – жив, і має він свою історію...» [16, с. 2, 4]. Вже на початку вересня того ж року станіславівці надіслали на адресу В. Антоновича для «живого літопису України», як назвав М. Бучинський майбутнє видання, цілий корпус записаних на галицьких теренах народних пісень [16, с. 7–8]. Значну частину цього матеріалу становили пісні, зібрані кількома роками раніше етнографічною секцією товариства «Просвіта», заснованого у Львові 1868 р.: тоді «просвітянам» не вдалося до кінця втілити в життя свої наміри через нестачу коштів, і записані зразки пісенної творчості народу опинилися в М. Бучинського [1, с. 90].

М. Грушевський наголошував, що такого роду «справність, і взагалі діловитість і солідність», притаманні М. Бучинському, були нечастим явищем серед тогочасної інтелектуальної еліти краю, тому «дуже високо піднесли довір'я і охоту до Галичан в київських кругах» [5, с. 9]. О. Русов писав М. Драгоманову, що старогромадівці в захопленні від зібраних галичанами пісень [16, с. 53]. І. Романченко зазначає, що завдяки організаторським зусиллям М. Бучинського до Києва надійшло близько трьох сотень об'ємних пакетів фольклорних матеріалів [19, арк. 7]; на рубежі 80–90-х рр. ХІХ століття М. Драгоманов зауважив: «Скарб цей і досі не вичарпався» [4, с. 166]. Академік К. Студинський назвав М. Бучинського «невтомним борцем зв'язків Галичини з Україною» та наголошував, що його листування з наддніпрянцями (окрім М. Драгоманова, М. Бучинський підтримував спілкування з В. Антоновичем, І. Рудченком, О. Русовим, П. Житецьким, П. та О. Косачами) «мало великий вплив на поширення цих зв'язків, на скристалізування політичної та культурної думки в Галичині, на перші спроби спільної культурної та наукової праці» [21, с. V].

За період закордонного відрядження М. Драгоманов ближче ознайомився з європейським науковим життям та остаточно переконався у необхідності розпочати студій. У жовтні 1871 р. він писав М. Бучинському: «...Маю я надію, що нашими історичними піснями покажемо не одному слов'янському світові, а й усьому ученому люду в Європі». Незабаром він конкретизував цю думку: «...Чим більш ознакомлююсь з народною поезією різних земель європейських, тим більш хочеться побачити повний збірник своєї. [...] Непремінно, як вийде наш збірник історичних пісень, треба з його вибір зробити і видати з переводом на німецький або латинський язык». Тут вчений особливо розраховував на допомогу М. Бучинського. Даній справі надавалося політичне значення, так само, як і перекладам вибраних творів Т. Шевченка: «Це буде основа [...] Ніхто не скаже тоді: не знаємо вас [українців. – О. Ш.]; може, вас і нема» [16, с. 41, 68].

Збір, систематизація та видання пам'яток народної словесності виступали, поряд із підготовкою граматики та словника української мови, частиною культурної програми, виконання якої М. Драгоманов розглядав як обов'язок інтелектуальної еліти кожної бездержавної нації; він навіть визначив за «найбільшу слабкість українського руху» недостатню увагу з боку його провідників до наукових завдань [16, с. 77, 13]. М. Драгоманов цілком слушно спостеріг, що – висловлюючись словами сучасного вченого В. Масненка – наукова думка може виступати як один із багатьох чинників впливу на процес становлення нації. Більше того, українознавчі дослідження мали стати необхідним етапом в утвердженні ідентичності самої вітчизняної інтелігенції, фактичному усталенні «речі у собі» [12, с. 22, 25].

Цю ж проблему мислитель порушив і в листуванні з іншим репрезентантом молодого покоління інтелігенції краю Володимиром Михайловичем Навроцьким (1847–1882) – талановитим економістом, статистиком, учасником громадського та культурного життя краю [14, с. 102]. В. Навроцький під впливом М. Бучинського також долучився до роботи над підготовкою «Історичних пісень». М. Грицик зазначає, що, окрім спеціально підбраного матеріалу, він передав М. Бучинському 1180 пісень у записках галицьких фольклористів (в тому числі і своїх власних записів) [2, с. 12]. В. Навроцький постійно цікавився розвитком етнографічно-фольклористичної роботи на Наддніпрянщині, передусім здобутками Південно-Західного відділу РГТ [3, с. 44].

Публікація «Історичних пісень» спричинила появу понад 30 схвальних відгуків українських, російських і західноукраїнських науковців. Не залишилися осторонь і галичани. Грунтовну рецензію на перший том вмістив у народовському часописі «Правда» 1875 р. В. Навроцький. Я. Головацький у листі до В. Антоновича від 11 листопада 1876 р. назвав видання першою спробою справжнього наукового аналізу народних пісень [Под. за: 19, арк. 7]. До речі, матеріали, зібрані колишнім «трійчанином», а згодом – москвофілом, стали в нагоді й укладачам «Історичних пісень»; їх допоміг киянам опрацювати М. Бучинський [16, с. 68].

Збирати фольклорні пам'ятки допомагали М. Драгоманову й кореспонденти з Північної Буковини [10, с. 50]. Зокрема, низку пісень надіслав ученому письменник Юрій Федькович у 1875 р. [13, с. 248]. Матеріали, отримані від журналіста, етнографа, прихильника москвофільського табору Григорія Івановича Купчанка (1849–1902), знадобилися для видання «Малорусские народные предания и рассказы. Свод М. Драгоманова» (Київ, 1876) [19, арк. 9].

Вперше М. Драгоманов написав Г. Купчанкові наприкінці 1872 р., під час свого перебування у Флоренції. Він зазначив, що довідався про його студії зі згадок у періодиці та запропонував буковинському етнографові передати наявні в того матеріали киянам [15, ч. 127, с. 1]. Учений також намагається дізнатися про Г. Купчанка та його праці в М. Бучинського, адже обидва вони – і Григорій Іванович, і Мелітон Осипович – навчалися тоді на юридичному факультеті Віденського університету. М. Драгоманова, зокрема, зацікавило і створене у Відні товариство москвофільського спрямування «Русская основа», до якого належав Г. Купчанко [16, с. 234–235].

Буковинець схвально поставився до видавничих проектів київських громадівців, проте повідомив, що його папери не впорядковані й не підготовлені до публікації, адже він розпочав дослідницьку діяльність ще 1866 р., збирав відомості як в архівах, бібліотеках, приватних колекціях, так і безпосередньо серед народу [15, дод. до чч. 127 і 128, с. 1]. Невдовзі Г. Купчанко все ж погодився на співпрацю, й у наступних листах активно обговорюється план майбутнього видання, змістові рубрики, за якими слід було погрупувати матеріал тощо, причому М. Драгоманову вдалося переконати

Г. Купчанка в необхідності застосування фонетичного правопису принаймні в публікаціях пам'яток фольклору [4, с. 170].

М. Драгоманов уважав, що в Наддніпрянщині не ознайомлені з життям буковинських українців передусім тому, що ґрунтовних історичних, статистичних і географічних праць про цей край станом на початок 1870-их рр. немає. В листі до Г. Купчанка він наголосив: «Я думаю, найкращим способом встановлення зв'язку наших закордонних братів із Росією була б, для початку, сукупна робота над вивченням народу, на кшталт тієї, яка для Буковини, сподіваюсь, буде зроблена Вами» [15, ч. 135, с. 1].

Сторони підтримували культурні взаємини, хоча й з перервами, до 1886 р. включно, незважаючи на те, що учасники листування кардинально розходилися в суспільно-політичних поглядах; більше того, М. Драгоманов мав чітко виражену антипатію до Г. Купчанка на ґрунті морального. Вчений постійно розпитує про буковинця М. Бучинського й протягом 1873 р. [16, с. 284, 310], причому тогочасні драгоманівські характеристики Г. Купчанка дуже різкі. Наприклад, в одному з листів до М. Бучинського М. Драгоманов пише навіть таке: «Злить мене цей хлопець [...] Гидко бачити ту моральну пустоту, ту копійчану ціну душі, яку видно у [Г.] К[упчан]ка, і досадно, що зразу не дав я йому по морді» [16, с. 311–312]. Пізніше у своїх спогадах мислитель висловився набагато стриманіше, назвавши буковинського етнографа «досить характеристичною особою», яка «наводить на інтересні думки про загальний стан австрійських русинів». М. Драгоманов відзначає «народолюбивість» і «рухливість» Г. Купчанка, проте закидає йому, що той, «живучи переважно у Відні, одному з більших культурних центрів Європи», не спромігся виробити «прогресивно-освітньої основи для свого народолюбства і навіть не звів своїх студій про народ свій в яку-небудь серйозну наукову цілість» [4, с. 170].

На початку ХХ століття М. Павлик у передмові до вміщеного ним у газеті «Діло» (1904 р.) листування М. Драгоманова та Г. Купчанка писав: «Зносили М. Др[агоман]ва з Гр. Купчанком – це найкращий доказ незвичайної терпимості М. Др[агоман]ва до осіб тих земляків, які могли, на його думку, помагати с'як або так розвоєві української справи. [М.] Др[агоман]ів побачив зараз – із листів М. Бучинського та й самого [Г.] Купчанка, – хто такий [Г.] Купчанко, а з часом дізнався про нього ще більше і гіршого – але таки перемагав себе і зносився з ним» [15, ч. 126, с. 1].

Результатом співробітництва двох діячів стала публікація наукового доробку Г. Купчанка у другому томі «Записок» Південно-Західного відділу РГТ (Київ, 1875) [7]. Це була праця «Деякі історико-географічні відомості про Буковину» та «Пісні буковинського народу», зібрані Г. Купчанком і впорядковані старогромадівцем О. Лоначевським за системою, розробленою М. Драгомановим [4, с. 221]. Два десятиріччя потому, вже після смерті вченого, Г. Купчанко зазначав у листі до М. Павлика (кінець грудня 1896 р.), що цінував у покійному «його гарячу любов до рідного народу... а також його глибоку вченість і надзвичайну працездатність». Автор висловив свою безмірну вдячність М. Драгоманову за те, що той допоміг йому обробити зібрані матеріали про Буковину та переконав Південно-Західний відділ надрукувати його працю [15, ч. 126, с. 2].

З-поміж інших буковинських інтелектуалів листування з М. Драгомановим провадив, як уже зазначалося, Ю. Федькович. Це спілкування тривало протягом 1873–1876 рр. Учений високо цінував літературний талант Ю. Федьковича, згодом підготував до видання збірку його прозових творів («Повісті Осипа Юрія Федьковича», Київ, 1876), до речі, це була перша в Наддніпрянщині публікація творчого доробку буковинця.

Не менш важливим є той факт, що М. Драгоманов одночасно звернув увагу й на дослідницькі здібності письменника. Саме він на зборах ПЗВ восени 1873 р. запропонував обрати членом товариства «талановитого буковинсько-руського поета й белетриста Йосипа Федьковича», мотивуючи свою пропозицію «особливою потребою для Відділу мати здібного співробітника в Прикарпатській Русі» та підкресливши рідкісне поєднання в особі Ю. Федьковича рис, які свідчать про готовність до занять етнографією (близькість до народу й разом із тим освіченість, в тому числі знання мов; замилювання музичною культурою українців) [6, с. 35–38]. Ідея М. Драгоманова залучити Буковинського Кобзаря до краєзнавчих досліджень співпала із намірами ПЗВ РГТ [9, с. 232].

Варто зазначити, що письменник, як і багато хто із сучасних йому представників української творчої еліти, далеко не був байдужим до регіональних студій. Відомо, що він певний час займався вивченням Гуцульщини та навіть розробив детальну програму етнографічного опису цього краю. Результати копіткої праці Ю. Федьковича зацікавили М. Драгоманова; ознайомившись із укладеною програмою, він висловив своє цілковите схвалення. «Наскільки я її передививсь, – писав учений у листі до буковинця, – вона досить повна і систематична, так що я її ні змінити, ні доповнити не знаходжу потрібним» [13, с. 221]. Він сподівався, що Ю. Федькович незабаром приступить до підготовки відповідного дослідження: «Програма... дуже гарна, й коли Ви на неї наберете матеріалу, то книжка вийде дуже інтересна» [13, с. 235]. Як засвідчують епістолярії, М. Драгоманов постійно заохочував письменника до написання такої праці. Так, надіславши Ю. Федьковичеві за посередництва М. Бучинського перші томи відповідно «Історичних пісень» та «Записок Південно-Західного відділу» (1874 р.), він зауважував: «Ці видання, надіюсь, показують, як нам, українцям, дорогий етнографічний матеріал прикарпатський. Ми б усі були Вам безмірно вдячні, якби Ви доставили те описання Гуцулії, якого програм Ви нам подали» [13, с. 233–234].

Учасники листування обговорили й мовне питання. М. Драгоманов, порадився з колегами та повідомив Ю. Федьковича: «...Більш згоджується на те, щоб Ви писали по-своєму, по-руському, чи по-гуцульському, а не по-німецькому, – бо коли вже прийдеться переводити, то усе рівно, – а може, ми напечатаємо і прямо Ваш оригінал». У такому разі, підкреслював учений, не буде втрачена самотня термінологія, застосована автором [13, с. 221].

Виконати замовлення Ю. Федькович, утім, не зміг, незважаючи й на той факт, що М. Драгоманов запевняв про готовність киян здійснити видання приватним коштом у випадку, якщо ПЗВ не зможе профінансувати проект. «То діло справді потрібне», – стверджував він [13, с. 222]. Сучасна дослідниця Л. Ковалець пояснює таку ситуацію комплексом обставин (матеріальна скрута, складний психологічний стан і зосередженість на літературних пошуках), які стали на перешкоді письменникові та не дали йому змоги приділити значну увагу іншим заняттям, в тому числі й українознавчим студіям [9, с. 232–233]. На цей непростий момент звернув увагу ще на початку ХХ сторіччя О. Маковей: на його думку, Ю. Федькович втратив інтерес до запланованого дослідження значною мірою під впливом того, що над етнографією Буковини вже віддавна працював Г. Купчанко [11, с. 485].

Так чи інакше, Буковинський Соловій стояв біля витоків етнографічної науки на Буковині, був авторитетом у цій галузі для сучасників, неперевершеним знавцем етнографічного матеріалу Гуцулії, найкращим можливим консультантом із питань, пов'язаних із цим матеріалом. До Ю. Федьковича по допомогу звертався його земляк Г. Купчанко, галичани Я. Головацький і М. Бучинський, один із найвизначніших славістів ХІХ сторіччя Ф. Міклошич (у Л. Ковалець чомусь чеський, хоча був

словенцем за національністю) та австрійський письменник, літературознавець і перекладач К. Е. Француз [9, с. 231]. М. Бучинський, зокрема, так охарактеризував Ю. Федьковича в листі до М. Драгоманова від 10 вересня 1871 р.: «...Ніхто йому не зрівняє у знакомості гуцульського краю і звичаю і не дорівняє йому в описах...» [16, с. 35].

М. Драгоманов став першим наддніпрянським інтелектуалом, який намагався подолати деяку ізольованість громадсько-політичного та ідейно-культурного життя Закарпаття від розвитку інших українських земель та досяг успіхів. По суті, в першій половині 1870-х рр. зв'язки між галичанами та наддніпрянцями, незважаючи на австро-російський державний кордон, були більш інтенсивними, ніж контакти інтелігенції Закарпаття зі Львовом та Чернівцями у складі однієї, хоча й дуалістичної, Габсбурзької монархії. Зусилля М. Драгоманова в напрямі виправлення такої ситуації підкреслював свого часу М. Шляхтиченко [23, с. 299–301]. Ці драгоманівські ініціативи припадають на завершальний етап існування ПЗВ.

Відомо, що мислитель двічі побував на Закарпатті: в 1875 і 1876 рр. Під час перших відвідин Угорської Русі він зустрівся з ігуменом Мукачівського монастиря Анатолієм Кралицьким (1835–1894), який займався також літературною творчістю та етнографічним студіюванням краю. Тоді М. Драгоманов передав йому «Історичні пісні малоруського народу» та закликав посприяти виданню «збором подібних пісень на Угорщині й рекомендацією других збирачів». Враження А. Кралицького вчений пізніше описав коротко, проте чітко: «Книга заімпонувала» [4, с. 298]. Закарпатець пообіцяв надсилати до Києва фольклорні матеріали та спрямував свого гостя до іншого греко-католицького священика (вже в Ужгороді) М. Гомичкова, редактора місцевої газети «Карпат». А. Кралицький же дотримав обіцянки: від нього М. Драгоманов одержав серію прозових пам'яток народної словесності, частину яких умістив у збірці «Малорусские народные предания и рассказы» (Київ, 1876); решту аж у 1894 р. передав І. Франкові для новозаснованого часопису «Жите і Слово».

Наукове співробітництво М. Драгоманова й інтелектуалів Західної України протягом 1871–1876 рр. мало відчутний позитивний вплив на діяльність Київської Старої громади загалом і Південно-Західного відділу РГТ зокрема на ниві етнографії та фольклористики. Ці взаємозв'язки дали змогу, з одного боку, киянам втілити в життя їх українознавчі проекти, насамперед видання «Історичних пісень малоруського народу», з іншого – репрезентантам культурної еліти Галичини, Буковини та Закарпаття реалізувати власні напрацювання. Наслідки цього співробітництва мали справді всеукраїнське значення та здобули загальне визнання. Мине півтора роки від часу закриття Відділу, і у грудні 1877 р. М. Павлик напише М. Драгоманову про своє бажання «видавати у Львові перервані київські праці» [17, с. 251]. Разом із тим, не слід абсолютизувати роль М. Драгоманова у процесі комунікації українців Австро-Угорщини та Росії; нагадаємо, для прикладу, що той же М. Бучинський листувався й з іншими лідерами Наддніпрянщини.

Результативність контактів М. Драгоманова з галичанами, буковинцями та закарпатцями є беззаперечною навіть з урахуванням того факту, що серед репрезентантів місцевої інтелігенції, з якими мислитель підтримував взаємини в ті роки, не було, за винятком хіба що О. Терлецького та, можливо, ще кількох діячів, жодного ідейного послідовника М. Драгоманова, тобто майбутнього радикала. Кореспондентами М. Драгоманова здебільшого виступали народовці та москвофіли, або ж постаті, близькі до якогось із цих двох таборів. Це свідчить про готовність обох сторін плідно співпрацювати у галузі культури навіть за умови розбіжностей в суспільно-політичних орієнтаціях.

Список використаної літератури

1. Білоус В. М. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті XIX ст. / В. М. Білоус. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. – 187 с.
2. Грицик М. Развитие фольклористики на западноукраинских землях в 60–70-е годы XIX века : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Мирослав Иванович Грицик; Акад. наук БССР, Ин-т искусствовед., этнографии и фольклора. – Минск, 1987. – 19 с.
3. Грицик М. І. Фольклористична спадщина Володимира Навроцького / М. І. Грицик // Народна творчість та етнографія. – 1984. – № 5. – С. 41–44.
4. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867–1877) / М. Драгоманов // Михайло Драгоманов : автожиттєпис / уклали І. С. Гриценко, В. А. Короткий, М. В. Томенко. – К. : Либідь, 2009. – С. 131–314.
5. З починів українського соціалістичного руху. Михайло Драгоманів і жєневський соціалістичний гурток / зладив М. Грушевський. – Відень : Український соціологічний інститут, 1922. – 212 с.
6. Записки Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества. – Т. I. За 1873 год. – К.: Тип. М. П. Фрица, 1874. – 366 с.
7. Записки Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества. – Т. II. За 1874 год (С картою Буковини). – К.: Тип. М. П. Фрица, 1875. – 633 с.
8. Катренко А. М. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60–90-ті роки XIX ст.) / А. М. Катренко. – К. : Видавництво КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – 179 с.
9. Ковалець Л. Етнографічна діяльність Юрія Федьковича / Л. Ковалець // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука : матер. Міжнар. наук. семінару «Кайндлівські читання» (м. Чернівці, 22–23 трав. 2004 р.). – Вижниця : Черемош, 2004. – Ч. 2. – С. 223–234.
10. Круглашов А. М. Драгоманов у творчих зв'язках з українською інтелігенцією Буковини / А. М. Круглашов // 370 років Хотинської війни : тези доп. Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 27–28 вер. 1991 р.) / відп. ред. В. М. Холєвчук. – Чернівці, 1991. – С. 50–52.
11. Маковей О. Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича / написав Др. Осип Маковей. – У Львові: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1911. – 591 с.
12. Масненко В. Вплив вітчизняних історико-етнологічних досліджень на еволюцію національної свідомості українців / В. Масненко // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. 9. – С. 22–27.
13. Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив Др. Осип Маковей. – Львів : З друкарні Наукового Тов-ва ім. Шевченка, 1910. – 653 с.
14. Переписка М. Драгоманова з В. Навроцьким (З початків соціалістичного руху в Галичині) / Подав акад. К. Студинський // За сто літ : матер. з громад. й літер. життя України XIX і початків XX століття / за ред. М. Грушевського. – Київ, 1927. – Кн. 1. – С. 83–153.
15. Переписка М. Драгоманова з Гр[игорієм] Купчанком (1872/3, 1881/2, 1886 рр.). Зладив М. Павлик // Діло. – 1904 (Річник XXV). – ЧЧ. 126–127; Додаток до чч. 127 і 128; чч. 129–132, 134–135, 138–140, 144–146, 148–151.
16. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським 1871–1877. З портретами й факсиміліями кореспондентів / зладив М. Павлик. – У Львові: З друк.

Наук. Тов-ва імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1910. – XIII, 353 с. - (Збірник філологічної секції Наукового Товариства імені Шевченка. – Т. XIII).

17. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М. Павлик; видав Др. Л. Когут. – Т. II (1876–1878). – Чернівці: 3 друк. «Руської Ради» під зар. Ів. Захарка, 1910. – 317 с.

18. Петрук Н. П. Південно-Західний Відділ Російського Географічного Товариства в суспільно-політичному русі України у другій половині XIX століття : дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.01 / Наталія Павлівна Петрук; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2001. – 182 арк.

19. Романченко І. Драгоманов як фольклорист (стаття) // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника. – Ф. 149 (Романченко І.). – Спр. 66, п. 13. – 17 арк.

20. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів на Україні 1860–1870-х рр. / Ф. Савченко. – Харків – Київ : Державне видавництво України, 1930. – 415 с.

21. Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр. / К Студинський. – Харків – Київ : Пролетар, 1931. – Т. 1 : Матеріали до історії української культури в Галичині та її зв'язків з Україною. - VIII, 606 с.

22. Чорна Л. В. Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства і його роль в українському національному відродженні : дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.01 / Ліана Василівна Чорна; Одеський національний ун-т.. – Ізмаїл, 2005. – 159 арк.

23. Шляхтиченко М. Михайло Драгоманів і Підкарпаття / М. Шляхтиченко // Драгоманівський збірник. Праці Українського Високого педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі / за заг. ред. д-ра В. Сімовича. – Прага, 1930. – Т. 1. – С. 299–309.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2015 р.

O. Shorstkina

**COOPERATION BETWEEN MYKHAILO DRAHOMANOV AND THE
INTELLECTUALS FROM GALICIA, BUKOVYNA AND TRANSCARPATHTIA
WITHIN ETHNOGRAPHIC AND FOLK-LORE STUDIES OF THE
SOUTHWESTERN DEPARTMENT OF THE RUSSIAN GEOGRAPHIC SOCIETY**

The article deals with scientific connections of the famous scholar and philosopher M. Drahomanov (1841–1895) with Ukrainian intellectuals from Galicia, Bukovyna and Transcarpathian region within the period of 1871–1876.

The early 70 years of the 19th century are very remarkable regarding cultural, social and political initiatives of Kyiv Old Community which included not only M. Drahomanov but also such prominent individuals as V. Antonovych, P. Chubynskyi, O. Rusov, P. Zhytetskyi, M. Lysenko, M. Starytskyi and others. Ethnography and folk-lore were their key researches. M. Drahomanov began corresponding with many West Ukrainian intellectuals and involved them to cooperation.

The parties were in touch even after the Southwestern Department of the Russian Geographic Society was founded in Kyiv in 1873. The Old Community implemented projects in the sphere of Ukrainian studies within this institution. The two-volume book «Istorychni Pisni Maloruskoho Narodu» («Historical Songs of the Little Russian Nation») (1874–1875) and «Maloruski Narodni Lehendy ta Opovidi» («Little Russian Legends and Stories») (1876) were published. These achievements were possible due to the efforts of the Galician named Meliton Buchynskyi. Under his supervision a lot of folk materials were collected and sent to Kyiv. Other volunteers, who worked in public and cultural spheres, also assisted

M. Drahománov. They were Volodymyr Navrotskyi, Yakiv Holovatskyi and others. In Transcarpathian region M. Drahománov cooperated with the abbot of Mukachivo monastery Anatolii Kralytskyi.

M. Drahománov also established contacts with Ukrainian intellectuals of Bukovyna. In letters with ethnographer Hryhorii Kupchanko they discussed his project in regional ethnography «Some Historical and Geographic Data about Bukovyna». This work was published in «Zapysky» («The Notes») of the Department in 1875 along with folk songs which had been collected by H. Kupchanko. Besides, M. Drahománov corresponded with Bykovynian writer Yu. Fedkovych and encouraged his ethnographic research of Hutsul region. Upon his recommendation Yu. Fedkovych was elected as an effective member of the Southwestern Department.

A conclusion has been drawn that cooperation between M. Drahománov with the representatives of intellectual elite of Western Ukraine had a positive impact on the activities of the Southwestern Department of the Russian Geographic Society in 1873–1876 years following the analysis of correspondence and other sources, particularly the memories of M. Drahománov and scientific works of the Department.

Keywords: *M. Drahománov, intellectuals of Western Ukraine, cooperation, folk materials, ethnographic studies, the Southwestern Department.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Романцов В.М., д.і.н, проф.; Щербак М.Г., д.і.н, проф.*